

Ekonomija Zadruga

Slobodna i samoodrživa zajednica Bosna i Hercegovina

Goran Nedić i Vuk Bačanović
Sarajevo, Novembar 2010

I. OD TIRANIJE DO ZADRUGE

Sva ljudska istorija je istorija tiranije. Od najranijih tragova pisane historije u drevnom Sumeru, preko civilizacija Akada, Babilona, Egipta, Indije, Kine, Rimskog carstva, feudalnih država srednjovjekovne Evrope i merkantilističkih kolonijalnih izrabljivača koji su ih naslijedili, uvijek nailazimo na iste suprotnosti. Manjina upravlja većinom proizvođači ideologije kojima će ih držati u stanju pokornosti i ubjeđenju da se radi o jedinom mogućem i prirodnom poretku. Industrijska revolucija i prvobitna akumulacija kapitala, koja je podrazumijevala trgovinu afričkim robljem i genocid nad domorodnim stanovništvom Amerike, preuredila je klasne odnose tako da je vlast i većina svjetskih bogatstava dospjela u ruke buržoaske klase, i to otimanjem viška vrijednosti novostvorenoj klasi – proleterima. Potom su slijedile nove mutacije. Monopolističke elite uvele su kapitalizam u fazu imperijalizma i svojom nezajažljivom gramzivošću i favoriziranjem nacionalističkih ideologija izazvale Prvi svjetski rat i smrt stotina miliona ljudi.

Na zgarištu starog svijeta s jedne strane profitiraju ocvale imperije, dok bogati industrijalci Italije i Njemačke za sebe uviđaju ekspanzionističku šansu u ekstremno nacionalističkim i rasističkim ideologijama fašizma i nacizma. U isto vrijeme u SSSR-u zamire nada u novi pravedniji poredak. Najprije boljševička, a onda i staljinistička birokratija stvara državu za sebe, u kojoj višak vrijednosti, za razliku od kapitalističkog poretka, prisvajaju oni koji imaju vlast u državnom aparatu, povećavajući tako vojne i ideološke sposobnosti državnog aparata da svoje ciljeve nametne što većem broju izrabljenih podanika. Drugim riječima, sovjetska birokratska kasta podredila je akumulaciju kapitala ne zadovoljenju potreba građana novog poretka već maksimiziranju državne moći, jednoulja i totalitarizma, koji su, kroz teror i čistke nepodobnih, također donijele smrt i patnju milionima.

Kada sovjetski poredak usporedimo sa raznolikim mutacijama zapadnog kapitalizma, nije teško zaključiti da su oba sistema društveno destruktivna, imperijalistička i inherentno predodređena da ciklično idu iz prosperiteta u krizu, konstantno pri tome povećavajući društvene i ekološke troškove i rušeći sve jačom silinom temelje opstanka ljudi kao vrste. Nikakvo čudo da se kasta sovjetskih birokrata i partokrata s lakoćom transformirala u klasu „kontroverznih biznismena“ neoliberalnog poretka.

I.1. *Homo oeconomicus* i čovjek Zadruga

Pa ipak, još od razočarenja komunizmom, u svijetu nije bilo tako gnusnog izopačenja ideje slobode kao što je neoliberalizam. Tek je ta odvratna perverzija ponajviše u djelo sprovela konstataciju Karla Marxa iz 1848., da buržoazija između čovjeka i čovjeka „nije ostavila... nikakvu drugu vezu osim golog interesa, osim bezdušnog 'plaćanja u gotovu'.“

Fenomen finansijske krize, kao posljedica sistema legalizovane pljačke nikada nije bio aktuelniji. Ona bijedne čini još bijednijima, dok njeni kreatori, finansijeri i „kontroverzni“ biznismeni, koji i dalje igraju po pravilima neoliberalne ekonomije, još uvijek govore o izazovima i šansama koje donosi profitiranje na siromaštvu većine čovječanstva. Političari, kao izvršni odbor nagomilanog krupnog kapitala, služeći korporativnim oligarhijama, vrše masivne kozmetičke zahvate na sistemu koji su od potpune propasti spasili novcem onih koji najviše trpe – poreznih obveznika.

Širenje svijesti o tome da ekonomija nema posla samo sa novcem i robom nego i sa živim čovjekom, koji se u svom razmišljanju i djelovanju ne može ograničiti na sebičnog *homo oeconomicusa* (ekonomskog čovjeka) u programima političkih partija svelo se na ponavljanje prekidiranih frazetina kao mamaca za lakovjerne i raspamećene, što je najevidentnije na primjeru nade u obnovu „američkog sna“ i drugih zlatnih vremena koja nikada nisu postojala. Po ko zna koji put je potvrđeno da suštinske promjene ne mogu biti izvršene iznuđenim kompromisom sa postojećim sistemom ekonomskih i, u skladu s njima, društvenih odnosa. Sve da se takvom strategijom, u konačnici, i može doći do promjena, čovječanstvu jednostavno nedostaje vremena da one budu ostvarene.

Prevladavanje svih vrijednosti, ne popravka već potpuni redizajn svih postojećih ekonomsko/društvenih modela, potreban nam je ako želimo opstati kao vrsta. Ni etatizam, tj. staljinističko centralno planiranje, ni tržišni kapitalizam ne nude način za izlazak iz ekonomsko/društveno/ekološke krize. Propali sistem oličen u tiranima, diktatorima, vlasnicima korporacija treba adekvatnu zamjenu. Ta zamjena bit će zasnovana na ekonomiji kooperacije. Mi ćemo tu ekonomiju nazvati: Ekonomija Zadruga.

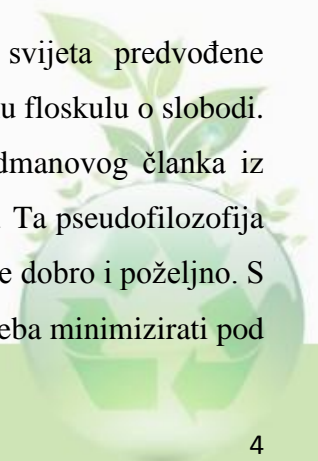
I. 2. Pohlepa neoliberalizma: nezaustavljivi put u katastrofu

Principi Ekonomije Zadruga u dijametralnoj su suprotnosti sa sadašnjom ekonomijom koja u svijetu potpune međuzavisnosti i nesigurnosti, prijeti nesagledivim posljedicama. Dominantni obrasci proizvodnje i potrošnje su doveli do devastacije prirodnih bogatstava i prijete uništenju baze na kojoj počiva naš opstanak kao vrste. Izvještaj Ujedinjenih Nacija objavljen u oktobru 2010. pod naslovom "Zašto se ekološki vanjski učinci tiču institucionalnih investitora" ukazuje na ekološke troškove globalne ljudske aktivnosti. Radi se o vanjskoj šteti od 6.6 hiljada milijardi dolara za 2008. godinu, koji će se, ako se slični trendovi nastave povećati na 28.6 hiljada milijardi dolara u 2050. godini. Šteta je, dakako, puno veća i nemjerljiva novcem.

U posljednjih 50 godina je zahvaljujući „industrijskom rastu“ razorena trećina obradive zemlje na svijetu, iskrčena trećina tropskih šuma, zagađena četvrtina dostupne pitke vode i uništena četvrtina ukupnog svjetskog ribljeg fonda. Pohlepa, koju su nam neoliberalni ekonomisti Čikaške škole nametnuli za jedinog regulatora u ekonomiji, dovela je do istrebljenja većeg broja biljnih i životinjskih vrsta u posljednjih 50 godina nego u prethodnih 65 miliona godina.

Zajednice su razorene, ljudski odnosi poremećeni, a mentalne bolesti i nezadovoljstvo nikada nisu bili na većem nivou. Nezapamćeni rast materijalnog bogatstva u rukama nekolicine doveo je do međuljudskih podjela, koje se kompliciraju proporcionalno interesima i pohlepi finansijskih elita. Jedan posto najbogatijih ljudi na svijetu kontroliše preko 50 posto svjetskog bogatstva, dok istovremeno 50 posto najsiromašnijih ljudi na svijetu posjeduje manje od jedan posto svjetskog bogatstva. Nepravda, siromaštvo, neznanje i ratovi nanose patnju milijardama ljudi širom svijeta. Nezapamćeni rast ljudske populacije je doveo do neizdrživog pritiska na prirodne resurse i društvene sisteme. Temelji globalne sigurnosti su uzdrmani.

Četrdeset godina su generacije ekonomskih pametnjakovića širom svijeta predvođene Miltonom Friedmanom i takozvanom Čikaškom školom širile neoliberalnu floskulu o slobodi. "Društvena odgovornost biznisa je da povećava profit" je naslov Friedmanovog članka iz 1970. Godine, koji nam govori o vanjskim učincima "zagađenja prirode". Ta pseudofilozofija glasi ovako: dokle god je to u okviru "pravila" i donosi profit, zagađivati je dobro i poželjno. S druge strane, pravila donosi država, vlada, čiju ulogu prema Friedmanu treba minimizirati pod

svaku cijenu. Prva teza isključuje drugu. Profit generisan uz postojanje enormnih ekoloških i društvenih troškova ne može biti dobar, ni dugoročno održiv. Neko će na kraju morati da plati te troškove: da li ćemo to biti mi, to ne znamo, ali naša djeca i unuci sigurno hoće.

Nakon četrdeset godina mi tražimo više. Jedina svrha biznisa ne može biti povećanje profita. Boljševičko centralno planiranje koje nije ništa drugo nego dominacija birokratskih kasti nad sredstvima za proizvodnju, jednako kao i liberalno-korporativni kapitalizam ne mogu biti finalno odredište ljudske sociokulturne evolucije. „Kraj historije i zadnji čovjek“, kako je Francis Fukoyama nazvao svoju apologetiku neoliberalizmu, mogla bi biti doslovna sudbina čovječanstva, ukoliko se odmah ne počne zajednički djelovati u rušenju pokvarenog, dotrajalog sistema, zamjenjujući ga Ekonomijom Zadruga.

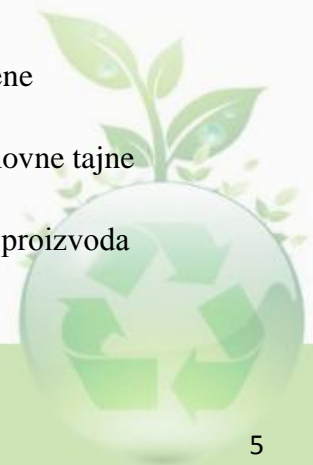
I. 3. Ekonomija Zadruga, humana ekonomija

U Ekonomiji Zadruga dolazi do sinergije mišljenja dvojice velikana ekonomske misli. Prvi je Adam Smith, a drugi Karl Marx. Suštinski, i jedan i drugi su željeli isto: moralno i pravedno društvo sa jednakim šansama za sve. Kreatori ekonomske politike su banalizovali viđenja i jednog i drugog što je neminovno dovelo do stvaranja nemoralnog, nepravednog i destruktivnog društva današnjice.

Ekonomija Zadruga eliminiše eksploataciju radnika i otuđenje ljudi koji su neminovni u postojećem sistemu. Život u zapadnom svijetu, prepun nesigurnosti i otuđenja, uz neodrživi nivo korištenja materijalnih resursa je moguć uz konstantnu eksploataciju robova u drugim dijelovima svijeta, poput naših krajeva, Azije i Afrike.

Smith je u svom monumentalnom djelu „Bogatstvo naroda“ artikulisao moćni i divni ideal samo-organizirajuće ekonomije koja dovodi do ravnopravne i društveno optimalne alokacije proizvodnih resursa kroz interakciju malih kupaca i prodavaca koji odluke donose na osnovu svojih individualnih potreba i interesa. Pretpostavke koje moraju vrijediti da bi individualni interes bio u skladu sa društveno optimalnim su:

- kupci i prodavci moraju biti dovoljno mali da ne bi mogli utjecati na cijene
- potpune informacije moraju biti dostupne svima i ne smiju postojati poslovne tajne
- prodavci moraju snositi pune troškove proizvoda prikazanih kroz cijenu proizvoda

- investicioni kapital mora ostajati u okviru državnog teritorija i razmjena između država mora biti u balansu

- štednja mora biti uložena u produktivni kapital

Oni koji su navodno slijedili Smitha u ekonomskoj doktrini nikad nisu brinuli o pretpostavkama za uspješnost njegovog sistema niti su dijelili njegov visoki moralni kodeks. Prije „Bogatstva naroda“, Smith je napisao „Teoriju moralnih osjećanja“, koja govori upravo o temeljima etičke kulture koja je neophodna za pravilno djelovanje tržišta. Efikasno funkcionisanje tržišta u potpunosti zavisi od kulture povjerenja i uzajamne odgovornosti. Smith nikad nije govorio samo o pravima i slobodama. Uz to su uvijek bile vezane obaveze i odgovornost.

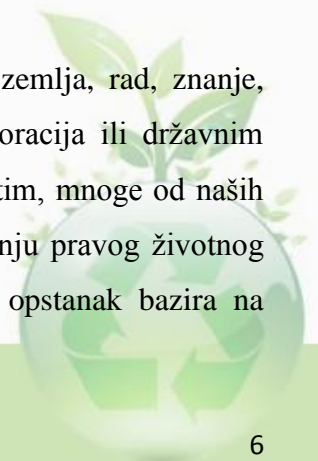
Liberalni kapitalizam je doveo do izopačenja pojmova prava i slobode. Centralno-planski etatizam tj. takozvani komunizam je, s druge strane u potpunosti izokrenuo pojmove obaveze i odgovornosti. Balans prava i obaveza s jedne strane i slobode i odgovornosti sa druge strane u osnovi je novog poretka Ekonomije Zadruga.

I. 4. Istinsko i lažno bogatstvo naroda

Sadašnji sistem mjeri sve kroz novac. Prirodni kapital je sporedna stvar. Društvene troškove sadašnjeg sistema niko ne mjeri. Nezadovoljstvo, depresija, stres, otuđenje. Umjesto da ostanu upamćeni po društveno korisnoj aktivnosti koju su učinili za svoju zajednicu, ljudi teže što većem zgrtanju materijalnog.

Sistem lažnog bogatstva najviše je pogodovao onima koji su imali moć kreiranja lažnog bogatstva, odnosno moć kreiranja novca. To su finansijske institucije. Jedan od idejnih tvoraca postojećeg sistema baziranog na profitu Mayer Amschel Rothschild je to lukavo formulisao: "Dozvolite mi da kreiram i kontrolišem novac narodu i neće mi biti bitno ko je na vlasti."

Pravo bogatstvo sa druge strane ima realno inkorporiranu vrijednost: zemlja, rad, znanje, hrana. Ni jednoj od ovih stvari nema mjesta u bilansima stanja korporacija ili državnim proračunima blagostanja u vidu bruto domaćeg proizvoda. U skladu sa tim, mnoge od naših dominantnih ekonomskih institucija su postale jako efikasne u pretvaranju pravog životnog bogatstva u fantomsko finansijsko bogatstvo. Finansijski sistem svoj opstanak bazira na efikasnosti i konstantnom rastu.

Vječni rast na ograničenom prostoru kao što je zemlja je nemoguć. Efikasnost kao kategorija u prirodi ne postoji. Efikasnost, uz konstantni rast korištenja resursa i prljave energije i minimiziranje ljudskog rada je u osnovi destruktivnosti postojećeg sistema. Dematerijalizacija, detoksifikacija i decentralizacija su osnovi novog poretka koji mora nastati ukoliko želimo opstati kao vrsta.

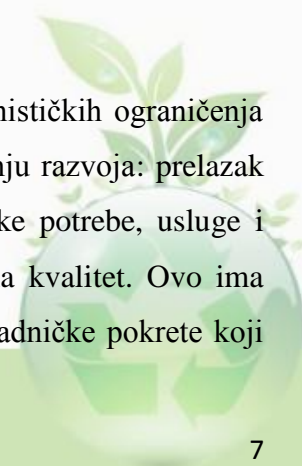
I. 5. Dematerijalizacija, detoksifikacija, decentralizacija

Dematerijalizacija primarno znači smanjenje količine materijala koji se koristi u ekonomiji, kao i brzinu njihovog protoka. Naivna pretpostavka o tehnologiji i lakšim materijalima kao rješenju jednostavno nema uporište u činjenicama. Kapitalistička tendencija neprestanog rasta je samo iskoristila ove potencijale. Materijalni intenzitet, predočen kroz masu materijala korištenih sa generisanje jednog dolara društvenog proizvoda, jeste ustvari opao za 18% između 1970. i 1995. (Gardner & Sampat, 1998). Međutim proizvodnja i potrošnja materijala su rasli neusporedivo brže nego što je tehnologija napredovala, tj. 67% između 1970. i 1995. Rast populacije svakako da nije jedini razlog. Između 1963. i 1995. svjetska populacija je porasla 1.8 puta, dok se proizvodnja primarnih materijala uvećala dva i pol puta.

Detoksifikacija mora dovesti do promjene kompozicije materijala u upotrebi, korištenja što benignijih, nastojeći pri tome stvarati što manje smeća i otrova. Ciklična organizacija ekonomske aktivnosti je ključ za izlazak iz ekonomije smeća. Kao što je i u prirodi izlaz svakog procesa, ulaz za drugi proces, tako i naša ekonomska aktivnost mora biti bazirana na tome da se kreiranje smeća minimizira. S druge strane, detoksifikacija ekonomije je puno lakša ukoliko se masa materijala u upotrebi značajno smanji. Recikliranje je dobro i poželjno, ali tek nakon što smo uradili sve da smanjimo i redizajniramo upotrebu materijalnih dobara.

Decentralizacija ima za cilj spuštanje svih odluka na što niži lokalni nivo. Od kreiranja novca do veličine preduzeća i istinske demokratije.

Ova tri zahtjeva ne predstavljaju pojednostavljeno nametanje protekcionističkih ograničenja industrijskom rastu. Rješenje se ne nalazi u limitiranju već u redefinisaju razvoja: prelazak sa uskog fokusiranja na proizvodnju i akumulaciju, na fokus na ljudske potrebe, usluge i regeneraciju okoline koja nas okružuje. To je prelazak sa kvantiteta na kvalitet. Ovo ima presudan značaj za nerazvijene zemlje, kao i na međunarodni razvoj i radničke pokrete koji

moraju uvidjeti da „društveni ugovori“ iz ranijih vremena bivaju bezobzirno uništavani, kako na naplatu dolaze troškovi vezani za destruktivnu materijalnu aktivnost praćenu lihvarskim finansijskim naknadama prema realnom sektoru. Kako ekološki i finansijski troškovi rastu svake godine sve manje i manje novca se izdvaja za radničke plate.

Potrebni su nam novi putevi, neutabane staze, nova mjerila, koja će omogućiti društvenim i ekološkim vrijednostima da govore za sebe. Opstanak ljudi kao vrste zahtjeva podređivanje tržišta pravim vrijednostima, vrijednostima sa one strane profita i akumulacije.

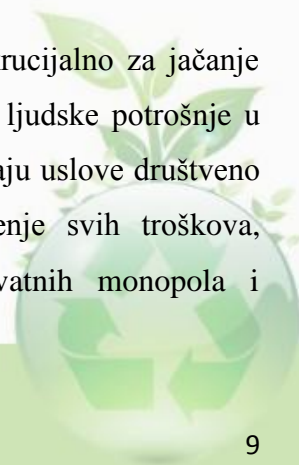
II. OSNOVE EKONOMIJE ZADRUGE

Strukturalne karakteristike Ekonomije Zadruga organizovane da afirmiše dematerijalizaciju, detoksifikaciju i decentralizaciju su dijametralno suprotne od struktura moći i privilegija koje podržava postojeći sistem. Finansijski slom je bio poziv na buđenje. Mi se ne susrećemo sa slomljenim ekonomskim sistemom kojem je potrebna popravka. Živimo u propalom ekonomskom sistemu kojem je potreban fundamentalni redizajn. Da bi odgovorili društvenim i ekološkim potrebama 21. vijeka novi dizajn mora obuhvatati novi monetarno-finansijski sistem, prevladavanje postojećeg sistema bogatstva i indikatora koji mjere blagostanje, nove oblike vlasništva i nove modela kreiranja bogatstva, koji će afirmisati realno bogatstvo, a eliminirati fantomsko finansijsko bogatstvo. Ekonomija Zadruga teži povećanju kvaliteta života svih članova društva, za razliku od ekonomije bazirane na fantomskom novčanom bogatstvu koja je posvećena kreiranju novca isključivo u interesu manjine bogataša s ciljem kontrole i potrošnje realnog bogatstva nastalog od strane većine.

II. 1. Smanjenje materijalne potrošnje

Čovječanstvo nema perspektive bez smanjenja ukupne materijalne potrošnje i podjele resursa na jednake dijelove svim članovima društva u cilju balansiranja ljudskih potreba sa mogućnostima koje nam daje priroda. Umjesto postojećeg maksimiziranja potrošnje moramo se usmjeriti maksimiziranju sreće i blagostanja. Da bi zadovoljili esencijalne potrebe svih ljudi i potrebe prirode, uvažavajući da je planeta samo jedna, javna politika mora podržati ravnopravnu realokaciju resursa. Mora se prestati sa afirmacijom destruktivnih aktivnosti, a zdrave, regenerirajuće usvojiti kao jedini cilj. To znači realokaciju sa rata na mir, s koncentracije stanovništva u gradska predgrađa na razvoj sela i grada, sa marketinga na obrazovanje, sa špekulacija na produktivne investicije i sa proizvodnje hiljada nepotrebnih stvari na stvari i usluge koje predstavljaju realne ljudske potrebe.

Smanjenje jaza u bogatstvu i prihodima između i u okviru država je ključno za jačanje demokratije, popravak ljudskog zdravlja, jačanje zajednice i dovođenje ljudske potrošnje u granice koje nam priroda dozvoljava. Tržištu trebaju pravila koja održavaju uslove društveno efikasne raspodjele resursa. To uključuje: lokalnu kontrolu, uključenje svih troškova, balansiranu razmjenu dobara sa drugim regijama, otklanjanje privatnih monopola i ravnopravna distribucija ekonomske moći.

Pravilno regulisana tržišta podržavaju lokalno demokratsko samoupravljanje i dozvoljavaju svakoj zajednici da upravlja svojim resursima na način da se optimizira blagostanje svih članova. Poštena i balansirana razmjena sa komšijama i slobodna razmjena informacija, tehnologije i kulture je u osnovi onoga što nam je potrebno. Finansijski moćnici ovakvu tendenciju percipiraju kao prijetnju daljnjoj koncentraciji moći u rukama pojedinaca i svim silama teže da je zabrane. Demokratija, ekonomska pravda i ekološka održivost u potpunosti zavise o regulaciji tržišta i dozvoljavanju lokalnim zajednicama da obnove kontrolu i oslanjanje na svoje snage.

II. 2. Tri ključna pitanja u dizajnu novog sistema

1. **Indikatori.** Trenutno se služimo bruto domaćim proizvodom (BDP) i cijenama dionica kao primarnim indikatorima za mjerenje ekonomskog uspjeha i usmjeravamo naše javne politike u cilju njihove maksimizacije. BDP je u suštini samo mjera aktivnosti koja nam pokazuje koliko brzo korisne resurse pretvaramo u smeće. Zagađenja rijeka dovode do povećanja BDP-a. Razvodi dovode do povećanja BDP-a. Društveno koristan rad, zadovoljstvo ljudi, to je nebitno za kreatore ekonomske politike. Cijene dionica sa druge strane nam u suštini pokazuju koliko brzo bogati postaju još bogatiji u usporedbi sa svim ostalim članovima društva, bez činjenja ikakvog korisnog rada. Dobijamo ono što mjerimo.

Rješenje: Ukoliko, u okvirima Ekonomije Zadruga, želimo istinsku regeneraciju društva i prirode trebamo početi posmatrati ekonomsku aktivnost koja dovodi do pune zaposlenosti uz što manje korištenje materijalnih resursa. Ono što mjerimo je: zaposlenost, dugovječnost i način potrošnje tj. život u granicama koje nam priroda omogućava.

2. **Novčani sistem.** Postojeći ekonomski sistem je sistem centralnog planiranja. Centralizacija i monopolizacija kontrole kreiranja i alokacije novca nalazi se u rukama privatnih banaka koje koriste tu moć da finansiraju društveno destruktivne špekulacije, piramidalne šeme, ratne pohode. Radnici i proizvodne firme se tjeraju u dužničko ropstvo iz kojeg nema izlaza. Banke su postale same sebi svrha. Banke vladaju svijetom, ne političari. Novac je samo broj bez unutrašnje vrijednosti, informacija koja nastaje kada banka nekome izda kredit. Novac je dug. Ogromna većina neophodnih transakcija u modernom društvu zavisi od novca, tako da oni koji kontroliraju kreiranje i alokaciju novca imaju stvarnu moć i kontrolišu društvo. Dozvolili smo finansijskim centrima da dobiju monopol nad kontrolom kreiranja i alokacije novca i

time im dopustili da učine svoje vrijednosti i prioritete prioritetima čitavog društva. Finansijske institucije su napravile monstruozi sistem kreiranja novca iz magle, naplaćujući uz to ogromne provizije i kamate. Varajući i obmanjujući dužnike ostvarile su kontrolu nad državnim vlastima, prijeteći kolapsom ukoliko sve ne bude kako oni žele. Pokvareni finansijski sistem moramo zamijeniti sistemom koji će kreiranje i alokaciju novca vršiti s ciljem razvoja lokalne zajednice i društva. Profit manjine, mora se zamijeniti maksimizacijom zadovoljstva većine uz punu zaposlenost. Neprofitne lokalne banke moraju zamijeniti destruktivne komercijalne banke.

Rješenje: U Ekonomiji Zadruga novčani sistem je operativni sistem neophodan za funkcionisanje ekonomije. On mora biti decentraliziran, lokaliziran i vođen kroz niz javnih ustanova. U njegovom sastavu trebaju biti neprofitne lokalne banke koje će dijeliti sredstva i finansijske usluge za produktivne lokalne investicije. Lokalne banke moraju biti neprofitnog karaktera i u cilju jačanja jednakosti zajednice. Pojedinci sa nižim primanjima će imati beskamatne kredite, a pojedinci sa višim nešto više kamate na kredite. Krediti će biti uslovnog karaktera. Građani za iznos uštede omogućen dobijanjem beskamatnih kredita moraju kupovati proizvode i usluge sa svoje teritorije ili investirati lokalno. Firme koje dobijaju beskamatne kredite moraju koristiti lokalne materijale, rad i usluge. Cilj je minimizirati curenje novca sa teritorije gdje je realno nastao. Sve finansijske špekulacije moraju biti zabranjene ili uvođenjem strogih zakona ili konfiskujućim porezima.

3. **Preduzeća.** Globalna ekonomija je organizovana pod kontrolom mega-korporacija čija veličina premašuje veličinu ekonomija većine zemalja. Te korporacije su odgovorne samo dislociranim vlasnicima čiji je jedini interes finansijski povrat.

Rješenje: Ekonomiju Zadruga trebamo organizovati oko lokalnih malih i srednjih, živućih preduzeća. Odluke se moraju donositi u skladu sa potrebama svih zaposlenih, koristeći profit ne kao cilj, već kao sredstvo za maksimizaciju zadovoljstva zajednice u kojoj firma posluje. Mega korporacije moraju biti slomljene i restrukturirane u manje lokalne privatne firme i lokalne javne firme. Kroz lokalni bankarski sistem afirmisat će se radničko samoupravljanje, tj. formiranje lokalnih firmi u kojima će svi zaposleni imati priliku da imaju dio vlasništva i dio prava i odgovornosti koja slijede iz toga. Ekonomske edukacijske ustanove moraju početi sa školovanjem menadžera čije jedino mjerilo uspjeha neće biti profit.

III. EKONOMIJA ZADRUGE ZA RJEŠENJE KRIZE U BOSNI I HERCEGOVINIE

Već trideset godina se Bosna i Hercegovina razvija pod doktrinom neoliberalne ekonomske misli. Osamdesetih godina u okviru Jugoslavije su počele bolne reforme s ciljem prelaska na tržišnu ekonomiju koja je trebala da donese preporod cjelokupnom društvu. Umjesto koncepta Ekonomije Zadruga izabran je put liberalne ekonomije koju su na sav glas propagirali svi ekonomski eksperti svijeta. Bez pristanka na doktrine i recepte liberalne ekonomije pristup stranom kapitalu je bio nemoguć. Poslušali smo taj zov u osamdesetim.

Nakon godina materijalne devastacije i više od stotinu hiljada izgubljenih ljudskih života, put ekonomskog i društvenog oporavka je nastavljen po neoliberalnom konceptu. Od najintegrisanijeg područja u Evropi postali smo najdezintegrisanije. Od najzadovoljnijih ljudi u Evropi danas se ubrajamo u najnesretniju populaciju, čije su glavne perspektive uklapanje u gnusni etnonacionalistički poredak ili emigracija. Od gotovo nepostojeće stope nezaposlenosti početkom osamdesetih godina, došli smo do stanja kada gotovo polovica stanovništva ne može naći posao. Od riješenog stambenog pitanja za sve, došli smo do toga da danas, tek svaki deseti mladi čovjek može sebi riješiti stambeno pitanje.

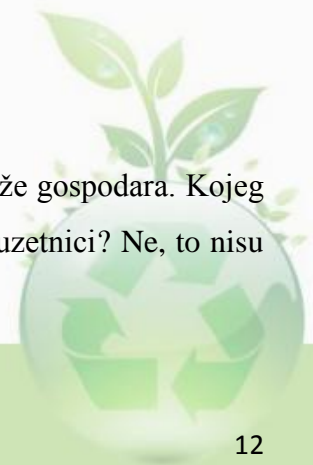
Prelazak na Ekonomiju Zadruga u osamdesetim bi onemogućio nacionalistima da afirmišu svoje ideje i tragedija miliona ljudi južnoslovenskih prostora bi bila izbjegnuta. Prelazak na Ekonomiju Zadruga danas nam daje šansu za pomirenje na osnovima jednakosti i ravnopravnosti.

Jeste li se zapitali ikada u posljednjih 15 godina:

- Kako su nekada svi bili zaposleni, a sada nije 50% ljudi?
- Kako su svi bili u prilici da dobiju stan ili kuću, a sada nije gotovo niko?
- Kako imamo sve resurse, a živimo bjednije od onih koji nemaju gotovo nikakve?
- Kako to da većina od nas radi više nego ikad, a ne možemo obezbijediti osnovne životne potreštine?

III. 1. Gospodari i podanici

Odgovor je isti na sva pitanja: robovi ne treba da se razvijaju, već da služe gospodara. Koje gospodara? Da li su to vladajući stranački oligarsi, ili lokalni moćni poduzetnici? Ne, to nisu naši gospodari.

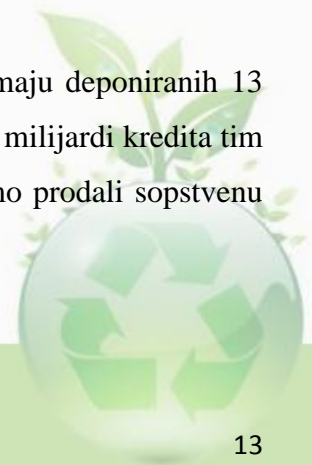

Naš gospodar su banke, institucije koje nam u ovom trenutku daju naš novac, kako bi kroz lihvarske kamate za kratko vrijeme došle do što je moguće većih profita. Banke zanima jedino da li je projekat profitabilan, tj. da li će dužnik moći da plati naknadu za njihov posao posredništva. Zaposlenost, razvoj društva i čistoća prirode za njih su sporedna stvar. Naša sudbina se ne odlučuje u Sarajevu, Mostaru, Banja Luci ili Briselu, Moskvi i Vašingtonu. Naša sudbina, naš razvoj i zaposlenost se odlučuje u Beču, Klagenfurtu, Ljubljani, Milanu i Torinu, u sjedištima banaka koji upravljaju novcem u Bosni i Hercegovini. Našim novcem. To je sistem najvećeg centralnog planiranja koji je ikada postojao na tlu Evrope.

Evo samo nekih primjera bankarske pohlepe:

- Kredit od 100.000 KM za stan ili kuću će vas koštati 880 KM mjesečno u narednih 30 godina sa kamatom od 10%, umjesto 280 KM kada ne biste platili kamatu posredniku, tj. banci. Za uzetih 100.000 KM vratit ćete 315.000 KM.
- Domaća firma koja uveze prijeko potrebnu tehnologiju za razvoj, umjesto 1 milion KM koliko je dobila kredita, vratit će 1,6 miliona u roku od 10 godina pri kamati od 10% godišnje.
- Troškovi finalnog proizvoda našeg domaćeg proizvođača su neusporedivo veći nego kod uvozne konkurencije jer pored sopstvene kamate i svi učesnici u lancu prije njega plaćaju visoku kamatu.
- Ukoliko vi imate ekološki projekat iz turizma vrijedan 100.000 KM, pri čemu ćete zaposliti 30 ljudi i doprinijeti razvoju zajednice a radit ćete na nuli (vaša plata i plate radnika su pokrivena) banka vam neće odobriti sredstva. Niste profitabilni. Njih ne zanima razvoj već samo profit.
- Ukoliko imate projekat za koji vam treba 10 miliona KM, zaposlit ćete 5 ljudi i proizvoditi otrovnu hemikaliju koja je karcinogena, dobit ćete kredit bez problema, naravno ukoliko ta otrovna materija donosi profit i vi uredno vraćate 16 miliona KM na uzetih 10 miliona KM.

Građani, privatne firme i društvena preduzeća u Bosni i Hercegovini imaju deponiranih 13 milijardi maraka u stranim bankama u BiH. Strane banke su podijelile 14 milijardi kredita tim istim ili drugim ljudima i firmama unutar države. Za jednu milijardu smo prodali sopstvenu državu i dopustili da se njome gospodari iz vana.

III. 2. Kamatari i kako ih se riješiti

Za svoj rad strane banke nam naplaćuju naknade u vidu kamata i provizija. Naknade koje svake godine rastu i u 2009. godini su iznosile dvije milijarde maraka. Dvije milijarde maraka koje na direktan (kamate) ili indirektan način (uvoz) odu za strane zemlje. Dvije milijarde maraka iznosi 40% svih neto plata koje su podijeljene u BiH u toku 2009 godine. Naknade rastu svake godine, da li i naše plate?

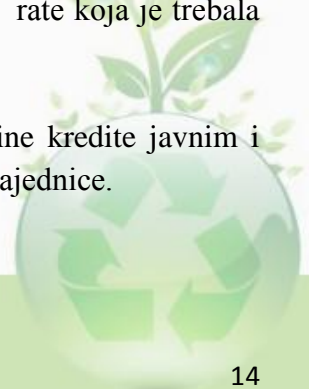
- Da li je moguće da svako od nas dobije stambeni kredit od 100.000 KM uz ratu od 280 KM umjesto 880 KM?
- Da li je takođe moguće da naše firme imaju beskamratne kredite, bez obzira dali izvoze ili prodaju na domaćem tržištu?
- Da li možemo dobiti autoput i energetske projekte bez zaduživanja u inostranstvu?

Preformulišimo pitanje, da li se uvođenjem Ekonomije Zadruga možemo osloboditi posrednika tj. stranih banaka i imati punu zaposlenost i riješena stambena pitanja, autoputeve, moderne škole i bolnice?

Odgovor je DA. Popravka i deklarativna borba protiv korupcije nisu dovoljne, poreban nam je potpuni redizajn postojećih Razvojnih Banaka, koji će sistematski onemogućiti korupciju i stvoriti uslove za otvaranje hiljade radnih mjesta. Potrebna nam je hitna dokapitalizacija Razvojnih Banaka i pretvaranje istih u Industrijsko Komercijalne Banke omogućavanjem istim da djeluju kao komercijalne banke tj. da kreiraju novac/kredite iz depozita i divizija unutar njih na lokalne/javne banke namijenjene kreditiranju stanovništva i industrijske/javne banke namijenjene kreditiranju privatnih i javnih firmi.

Lokalne/javne banke bi odobravale jeftine potrošačke i stambene kredite građanima. Najsiromašniji bi imali beskamratne kredite (umjesto dosadašnje rate od 880KM za stan koji vrijedi 100.000KM, rata bi im bila 280KM), dok bi bogatiji članovi društva dobili priliku da imaju kredite uz kamatu od 0 do 5%. Uslov za dobijanje beskamratnih kredita je da se iznos uštede (880KM minus 280 KM= 600KM) troši na kupovinu domaćih proizvoda i usluga ili taj novac investira u biznis koji je lokalnog karaktera. Višak primanja iznad rate koja je trebala biti kod strane banke mogao bi se trošiti slobodno.

Industrijske/javne banke kao dio razvojnih banaka bi odobravale jeftine kredite javnim i privatnim firmama, s ciljem zapošljavanja što većeg broja ljudi i razvoja zajednice.

Trenutno naša firma koja uveze prijeko potrebu tehnologiju vrijednu milion KM, u narednih 10 godina će vratiti 1.6miliona KM komercijalnoj banci. Konkurent iz inostranstva na uzetih milion KM kredita za opremu vratit će manje od miliona. On ima kamatnu stopu od 1-2% i poticaj od 30% tako da je njegova realna kamata negativna.

Troškovi domaćeg proizvođača su daleko veći nego konkurenciji iz vana jer pored sopstvene kamate na obrtni kapital i svi članovi u lancu prije njega plaćaju ogromne kamate na obrtni kapital i opremu. Cijene izgrađenog prostora su minimalno dvadesetak posto skuplje nego bi trebale biti jer su ogromne kamate uključene u tu cijenu. To znači da bi rata građanima za kupnju stana mogla biti i niže od gore pomenutih 280KM za kredit od 100.000KM jer bi cijena prostora bila manje.

Uslov za dobijanje jeftinih kredita kao i u slučaju pojedinaca je da odobrena sredstva moraju ostati u BiH ili generisati izvoz, a ne curiti na uvozne proizvode široke potrošnje. Sistem uslovnih jeftinih kredita ne bi doveo do eliminacije uvoza, već do povećanja domaće proizvodnje, zaposlenosti, plata i izvoza, što bi rezultiralo u procentulanom padu uvoza u BDP-u.

Uvoz nepohodne tehnologije iz inostranstva bi bio također finansiran, uz rate koje bi bile gotovo duplo niže nego sada kod komercijalnih banaka. Kolaterali bi ostali kao i do sada, uz eliminaciju diskriminatorne uloge žirantata, tako da bi se rizik povrata kredita smanjio zbog znatno nižih rata.

Razvojne banke kakve postoje sada kod nas nisu rješenje, jer bez rješenje pitanja potrošnje građana i načina na koji oni troše novac koji im je ušteden eliminacijom kamate, novac će iscrpiti vani i neće dovesti do trajnih radnih mjesta.

III. 3. Zadruga i kako je uspostaviti

Da li imamo kapitala za realizaciju Ekonomije Zadruga? Odgovor je DA. Javne firme u Bosni i Hercegovini imaju preko milijardu maraka viška sredstava u komercijalnim bankama nego obaveza. To nije milijardu maraka već 14 milijarde maraka ukoliko novac ostaje u BiH, i ne prelijeva se na uvozne proizvode. Četrnaest milijardi naših novaca za razvoj. Centralna Banka Bosne i Hercegovine ima 500 miliona maraka slobodnih rezervi i to je 7 milijardi maraka kreditnog potencijala, ukoliko novac ostaje u BIH-sasvim dovoljno za auto put. Novac iz vana za auto put i energetske projekte nam treba jedino ako želimo da koristimo strane banke, strane stručnjake za projektovanje, strane radnike, strani kamen, strani asfalt, strano željezo itd. Ukoliko ne želimo i omogućimo Razvojnim Bankama transformaciju u Industrijsko Komercijalne Banke tj. omogućimo im da daju jeftine uslovne kredite, novac je tu.

Da li su lokalne/javne i industrijske javne banke sigurne ? Odgovor je DA. Kolaterali tj. hipoteke za dobijanje kredita ostaju iste kao i do sad, međutim sigurnost finansijkog sistema se višestruko povećava jer niže mjesečne rate za svakog(za građanina 280KM umjesto

880KM na kredit za stan od 100.000KM, a za firme kamata do 3% tako da neće morati vraćati 160.000KM na pozajmljenih 100.000KM u roku od 10 god i time uništiti u potpunosti svoju šansu da budu konkurentne).

Sistem lokalnih/javnih banaka i industrijskih/javnih banaka u potpunosti eliminiše pojam odgode i kašnjenja plaćanja tj. čini ga nemogućim. Krediti se neće dodijeljivati najprofitabilnijim projektima i najbogatijim građanima već za one stvari koje će dovesti do maksimizacije razvoja našeg društva. Korupcija mora postojati u sadašnjem sistemu gdje se svako bori za ograničenu količinu maraka koje nam strane banke daju na kašiku i jasno da preduzetnici moraju koristiti usluge političara iako ih u suštini ne vole i smatraju nekompetentnim. Osnivanjem Industrijsko Komercijalnih Banaka tj. redizajnom Razvojnih Banaka dostupnost sredstava za sve je moguća i korupcija se svodi na minimum.

III. 4. Strategija Zadruga

Dokapitalizacija i redizajn Razvojnih Banaka u Industrijsko Komercijalne Banke može se izvršiti u najkraćem mogućem roku. Najveći investicioni ciklus u Bosni i Hercegovini i cijeloj Evropi može da počne odmah donošenjem 7 odluka i otvaranjem pripadajućih institucija:

- 1. Dokapitalizacija Razvojnih Banaka i transformacija istih u Industrijsko Komercijalne Banke** tj. omogućavanje istim da djeluju kao komercijalne banke tj. da kreiraju novac/ kredite iz depozita. Osnivanje dodatnih lokalnih/javnih banaka i industrijskih/javnih banaka sa kapitalom milijardu maraka tj. četrnaest milijardi maraka kreditnog potencijala i postepeno prebacivanje većine sredstava bužetskih korisnika u te banke. To znači da će zaposleni u državnim firmama/ustanovama i korisnici budžetskih naknada biti u prilici da imaju veće plate, davanja i prava na jeftine kredite, ali uz obavezu da za dio plate/naknade kupuju domaće proizvode i usluge tj. investiraju lokalno ili štede.
- 2. Utvrđivanje kriterija/uslova za dodjelu kredita** (za građane da za uštedeni iznos kamata moraju kupovati domaće proizvode i usluge ili štediti i investirati taj novac lokalno, a preduzeća da moraju koristiti sve dostupne domaće materijale, rad i usluge ili biti neto izvoznik). Najsiromašniji članovi društva i firme u razvoju dobijaju beskamatne kredite, a bogatiji članovi kredite sa minimalnim naknadama. Sadašnje kamate u razvojnim bankama od 6% su apsolutno neprihvatljive i destimulirajuće tj. ne mogu dovesti do daljnjeg razvoja.
- 3. Utvrđivanje kriterija za mjerenje progressa.** Nećemo maksimizaciju Bruto Domaćeg Proizvod-a kao cilj (iako će i on rasti višestruko), već punu zaposlenost, stanove za sve mlade i maksimizaciju zadovoljstva i povrat digniteta što većem broju ljudi.
- 4. Zabrana prodaje prirodnih resursa i infrastrukturnih projekata privatnim vlasnicima i finansiranje na gore spomenuti način iz javnih banaka.** Vanjsko zaduženje bi još više pojačalo robovsko/dužnički izgled našega društva. Energetski projekti neće donijeti desetine hiljada zaposlenih. Ljudi koji će biti zaposleni na izgradnji objekata će raditi samo kratak period i onda se naći u istoj situaciji kao i do sada. Zarađeni novac potom će iscuriti na uvoz kao i do sada. Bužeti će dobijati minimalne naknade za koncesije, a profit nastao

eksploatacijom prirodnog bogatstva će otići u privatne ruke bez poboljšanja životnog standarda ljudi kojima pripadaju ta prirodna bogatstva. To smo svi mi.

5. **Uvođenje progresivnih poreskih stopa na dohodak** gdje će pojedinci sa većim dohodkom plaćati veći porez na dohodak, a pojedinci sa minimalnim primanjima biti oslobođeni poreza.

6. **Oslobađanje od PDV-a** za sve minimalne životno neophodne potrebe.

7. **Svaku zloupotrebu, svjesnu prevaru i krađu treba kazniti daleko rigoroznije** nego što je to slučaj u trenutnom zakonodavstvu, s tim što pritvor za prestupnike neće značiti mučenje u zatvorskim ustanovama koje ne predstavljaju ništa drugo do fakultete za kriminalce. U Ekonomiji Zadruga bit će stimulirane ustanove sa programima rehabilitacije i resocijalizacije prestupnika.

Zaposlenost, kreativni poslovi, stambeni krediti, autoput, moderne bolnice i škole su ostvarivi.

Nevjerovatna kreativna energija će biti oslobođena i naši privrednici koje možemo nazvati čarobnjacima jer uspijevaju opstati u sadašnjim nemogućim uslovima, bit će u prilici kreirati nova radna mjesta, povećati plate i uslove rada svim radnicima. Njima će se pridružiti armija novih preduzetnika sa kreativnim idejama koje nisu mogle biti ostvarene u sistemu centralnog planiranja naše ekonomije, koju sprovode pohlepni finansijsko-bankarski moguli.

Afirmacija kooperacije - zadrugarstva, a ne destruktivne konkurencije će biti moguća među jednakopravnim pojedincima i regijama, uvažavajući zahtjeve svih članova ekosistema kao i zahtjeve budućih generacija. Sistem eksploatacije baziran na nasilju, otimanju, nesreći i ekološkim katastrofama, sistem koji ima za cilj da cjelokupno bogatstvo naroda pretvori u profit nekolicine, mora zauvijek nestati. Međutim, on se neće reformisati sam od sebe. Liderstvo za promjene mora se formirati iz reda informisanih i aktivnih građana, slobodnih zadrugara, koji shvataju potrebu za balansom između individualnih i potreba zajednice i koji su spremni da se bore za svijet jednakih mogućnosti za sve njegove stanovnike, za svijet Zadruga. Iskorjenjivanje podaničkog mentaliteta, kao manifestacije dužničkog ropstva u Bosni i Hercegovini je primarni cilj svakog zadrugara. Proizvodni odnosi u Bosni i Hercegovini i svijetu mogu i moraju biti građeni na principu potpune ravnopravnosti ekonomski samoodrživih teritorija, bez obzira da li se radi o državama, ili čak budućim savezima država, pokrajina i regija, koje će se, odbacivši sve oblike nacional-šovinizma, boriti za istinsku slobodu: Zadrugu.

